

**КОМПЛЕКСНА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ
ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ
НІМЕЦЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ДИПЛОМАТІЇ**

Олена КАМІНСЬКА,

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна),
o.kaminska@chnu.edu.ua**COMPLEX METHODOLOGY OF THE RESEARCH
OF TERM UNITS OF THE GERMAN TERMINOLOGY
OF DIPLOMACY**

Olena KAMINSKA,

Yuriy Fedkovych
Chernivtsi National University, Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0003-2614-3571; Researcher ID: B-9421-2017

Каминская Елена. Комплексная методика исследования терминологических единиц немецкой терминосистемы дипломатии. Цель исследования. В статье проанализирован алгоритм исследования профессионального языка дипломатии, который позволяет выделить его как особый вид среди языков для специальных целей, а также упорядочить и классифицировать его составляющие. Данная методика позволит проанализировать профессиональный язык дипломатии как на лексическом так и на синтаксическом уровнях, а также определить его структурно-семантические особенности. Задача данного научного исследования предопределила использование следующих методов исследования, среди которых определяющими являются – аналитико-описательный, прагматический, а также метод лингвистической абстракции. **Научная новизна.** Заключается в комплексном исследовании профессионального языка дипломатии на всех уровнях, а также выявлении его отличительных особенностей касательно других профессиональных языков.

Ключевые слова: профессиональный язык, терминосистема, терминологическая единица, общенаучный метод.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Сфера міжнародних відносин – окрема галузь суспільно-політичного життя, яка є джерелом поповнення дипломатичного вокабуляру, що виробила власну термінологію. Активні процеси термінотворення, що відбуваються в цій терміносистемі, пов'язані з великою кількістю нових найменувань і зумовлюють необхідність її ефективного аналізу для адекватного розуміння та застосування, а також нормалізації і стандартизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Аналіз останніх досліджень із даної тематики продемонстрував, що попри те, що переважна більшість методів дослідження фахових мов є тотожними із загальнонауковими, для фахових мов притаманна низка власних специфічних методів. Питанням методики дослідження фахових мов на всіх рівнях займалася ціла плеяда науковців: Л. Бобчинець, Л. Запоточна, А. Міщенко, І. Торопцева. Проте комплексний аналіз німецької фахової мови дипломатії проводиться вперше. Метою написання даної статті є всебічний комплексний аналіз сучасної німецької мови дипломатії, який містить як синхронічні так і діахронічні аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення функціонування термінологічних одиниць у фаховій мові передбачає структурний, семантичний та прагматичний аспекти.

Основними етапами описового методу були: виокремлення термінів досліджуваної субмови, виявлення їх диференційних ознак, інтерпретація та класифікація

виділених одиниць.

Структурні типи термінів аналізуємо за допомогою словотвірного аналізу. Ця методика дає змогу класифікувати дипломатичні терміни за їх структурою. Терміни-словосполучення та терміни-композиції як структурний вид термінів німецької фахової мови дипломатії досліджуємо засобами словотвірного та компонентного аналізу. Словотвірний аналіз використовуємо для визначення базових словотвірних моделей термінів-словосполучень і термінів-композицій. В такий спосіб виявляємо двочленні (представлені головним чином конструкцією іменник + прикметник), тричленні (прийменикові та безприйменикові конструкції) та, власне словосполучення, що складаються з чотирьох та більше компонентів (невелика кількість вживань)¹. За методикою безпосередніх складників проводимо аналіз термінів-словосполучень досліджуваної субмови. Спочатку виділялося ядро членованої конструкції, а потім її периферійний елемент. Наприклад, у ТС *fliegender Botschafter* слово *Botschafter* – ядро, а *fliegender* – периферійний (маргінальний) елемент, у ТС *den Frieden festigen* дієслово *festigen* – ядро, а *den Frieden* – маргінал. Аналіз термінів-композицій продемонстрував, що у термінології дипломатії найбільшу групу становлять композиції, утворені шляхом додавання двох основ.

Використання кількісного аналізу дає можливість з'ясувати, що терміни-словосполучення та терміни-композиції є одними з найчисельніших структурних типів німецької фахової мови дипломатії. У цей спосіб виявляємо частотність уживання суфіксальних і префіксальних морфем у терміносфері дипломатії.

¹ Kaminska O. I. *Fachwortverbindungen al sproduktivster Typ der Terminologie in der Diplomatensprache* [Professional words connections as the most productive type of terminology in the diplomatic language], *Molodoi uchenyi*, N 19 (78), Part VI, 2014, P. 649–651 [in German].

Семантичний та прагматичний аналіз текстів уможливають дослідження термінологічних одиниць і виокремлення їх семантико-тематичних груп.

За методикою аналізу категорій проводиться аналіз парадигматичних відносин досліджуваної субмови. На даному етапі дослідження застосовуємо етимологічний аналіз для виявлення основних джерел синонімії в термінологічній системі німецької фахової мови дипломатії:

- запозичення іншомовних термінів
- термінологізація слів загальноживаної мови
- виникнення синонімів внаслідок однакових словотворчих частин
- виникнення синонімів через невідповідність внутрішньої форми терміну змістові вираженого поняття
- синонімія може виникати між термінами-словосполученнями.

Висновки щодо типовості явищ антонімії, полісемії, омонімії та гіпергіпонімічних відносин ґрунтуються на даних кількісного аналізу.

Терміни-антоніми утворюють пари, а то й цілі мікросистеми лексичних одиниць, які виражають контрарні та комплементарні відношення в межах терміносистеми дипломатії. З погляду формальної структурної класифікації антонімічні пари дипломатичної термінології можна класифікувати на різнокореневі, або лексичні, та на однокореневі, або словотвірні. Полісемантичні терміни можна класифікувати наступним чином: прості чи кореневі слова (15%), похідні (23%) та складні (62%). Переважна більшість багатозначних термінів-слів німецької ФМД є бісемантичними².

Метод лінгвістичного спостереження дає змогу констатувати той факт, що досліджувана терміносистема містить велику кількість запозичень з інших мов. Для німецької мови дипломатії характерне вживання міжнародної дипломатичної термінології та термінології міжнародного права, здебільшого латинського (33,5 %) та французького (54 %) походження, невеликий відсоток становлять запозичення з грецької (13,5 %). Яскравим прикладом запозичень на сучасному етапі стала поява англіцизмів (2 %).

Етимологічний метод застосовується для встановлення мов-донорів даної терміносистеми та виявлення шляхів проникнення лексичних одиниць з інших мов у термінологічну систему дипломатії.

Семантичний аналіз запозичених термінологічних одиниць дипломатичної ТС дозволяє виокремити їх тематичні групи. З метою з'ясування історичних чинників впливу на формування дипломатичної терміносистеми, а також термінологічного потенціалу латинських та давньогрецьких неасимільованих запозичень задіяно аналітико-описовий метод.

Засобами етимологічного аналізу та зіставного методу досліджуємо лексичну спорідненість за зовнішньою та внутрішньою формами німецької, англійської та української мов. Кількісні методи уможливають обрахування ступеня лексичної спорідненості, а також лексичної довжини зазначених мов.

Метод суцільної вибірки, а також кількісні методи дають змогу проаналізувати термінологічну насиченість текстів дипломатії. Терміносистема дипломатії німецької, англійської та української мов характеризуються

високим рівнем лексичної спорідненості за внутрішньою формою, що свідчить про доволі високий рівень нормалізації у міжмовній практиці.

У дослідженні застосовуємо компонентний аналіз для побудови структурних моделей термінологічних моделей дипломатії. Термін задаємо у вигляді певної моделі. Так, наприклад, структурна модель терміна "*die Mehrheitsentscheidung – рішення більшої*" може бути представлена у скороченому вигляді як: S + S (іменник + іменник); структурна модель терміна "*die Geschäftsordnung – регламент*" має вигляд: S + Sv (іменник + віддієслівний іменник), а термін "*persönlicher Berater – особистий радник*" описуємо за допомогою структурної моделі: a + S (прикметник + іменник).

За методом семантичного моделювання побудовано семантичні моделі німецької ФМД. Систему семантичних зв'язків ми задавали у вигляді великої кількості формул, основними компонентами яких були символи X і R із відповідними індексами. Символом X позначаємо лексико-семантичні категорії, а символом R – семантичні відношення. У такий спосіб, семантична модель терміна "*die Entwicklungsländer – держави, які розвиваються*" може записуватися наступним чином: R-001 X-040 R-052 X-020 і інтерпретуватися як "тіло, яке призначене для руху".

Продуктивний аналіз та експліцитна репрезентація семантичних зв'язків здійснена за допомогою формалізаційного методу (методу бінарних семантичних дерев).

Подамо логічну структуру виразу у вигляді графа, головною вершиною якого є його повна форма, а гілки відповідають видовій ознаці, позначивши родову ознаку суцільною лінією, а видову пунктирною:

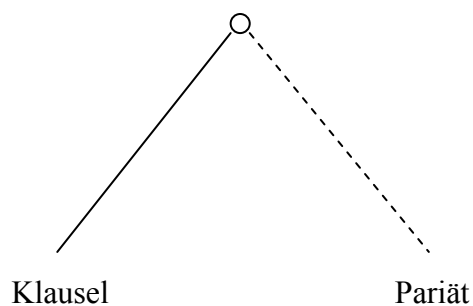

Рис. 1 Бінарне семантичне дерево терміна "Paritätsklausel".

Важливою характеристикою вершини є її позиція в дереві, а, отже, функціональна вага семантичної складової слова. Ця позиція характеризується розрядом ρ , тобто число ребер (гілок), які відокремлюють вершину від головної вершини (кореня) дерева. Кінцеві вершини семантичного дерева в загальному – це іменники, тобто номінативні одиниці, які слугують найменуванням тіл, рухів, ознак або властивостей. Різні службові слова позбавлені такої функції, тому не можуть утворювати окремі вершини дерева.

Оскільки точне найменування повинне правильно орієнтувати на позначений об'єкт, у ньому мають виділятися найважливіші специфічні риси поняття. Від вагомості тієї чи іншої ознаки найменування залежить позиція i , отже, питома вага вершини дерева. Назвемо цю

²Kaminska O. "Yavvyshche antonimii v nimetskii terminosystemi dyplomatii" [The phenomenon on of antonymy in the German termsystem of diplomacy], *Key issues of modern science. Materials of X International Scientific Conference*, Sofia: Bialgrad, V. 2 B0, 2014, P. 88–91 [in Ukrainian].

“питому вагу” функціональним навантаженням вершини дерева у порівнянні з іншими вершинами дерева в цілому. Таким чином, чим більше ребер віддаляє цю вершину від кореня дерева (тобто, чим більший розряд), тим меншою є функціональне навантаження вершини дерева. Виходимо з того, що функціональне навантаження всього терміна, як і сума функціональних навантажень множини кінцевих вершин, дорівнює одиниці. Тоді функціональне навантаження вершини можна визначити за простою формулою:

$$N = \frac{1}{2\rho}$$

де N – функціональне навантаження вершини дерева, ρ – розряд вершини, тобто кількість ребер на шляху до кореня дерева³.

Як для слів загальноживаної мови, так і для термінологічних одиниць важливо, чи відповідає лексичне наповнення складного або похідного слова вимогам раціональності, економності й разом із тим повноти взаєморозуміння. Всі ці вимоги висуває в цілому категорія вмотивованості найменування, яка експлікує взаємозв'язок і взаємозалежність між внутрішньою формою (буквальним значенням) та лексичним значенням (дефініцією) найменування. Для цього вводимо параметри точності та повноти вмотивованості.

Для точності вмотивованості складної лексичної одиниці важливе значення має “функціональне навантаження” зіставлених вершин дерева внутрішньої форми. Вводимо для цього функцію P як точність умотивованості. Вона характеризує сумарне функціональне навантаження вершин дерева внутрішньої форми, які співпали з вершинами дерева лексичного значення.

Визначимо функцію наступним чином:

$$P = \sum_{i=1}^t Ni,$$

Де Ni – функціональне навантаження співпалої вершини в дереві внутрішньої форми, t – кількість співпалих вершин у дереві внутрішньої форми.

Оскільки під вмотивованістю розуміємо відповідність дерева внутрішньої форми дереву значення функціональних навантажень вершин дерева значення. Таким чином, ми враховуємо не односторонні, а взаємні відношення між внутрішньою формою та значенням лексичних одиниць. Уданому випадку такий підхід претендує на відображення відношень між формою та змістом мовного знака, причому відповідність між ними має бути не лише точною, але й повною.

Вводимо функцію r , яка характеризує сумарне змістове навантаження вершин дерева значення і відповідає повноті вмотивованості. Іншими словами, повнота вмотивованості залежить від того, яка частка значення покривається внутрішньою формою.

Функцію r визначимо наступним чином:

$$r = \sum_{j=1}^t Nj,$$

де t – кількість співпалих вершин у дереві значення, Nj – функціональне навантаження співпалої вершини.

Для загальної оцінки ступеня вмотивованості використовується середньоарифметична величина функції r та g :

$$m = \frac{p+r}{2}$$

де m – ступінь вмотивованості.

Наведемо приклад елімінації синонімії для німецької терміносистеми дипломатії з нашого матеріалу дослідження. Український термін “округ консульський” зіставляється з двома німецькими термінами “Konsularbezirk” та “Amtsbezirk”, яким відповідає дефініція (лексичне значення): “Територія держави, у межах якої перебуває консульська посадова особа, що виконує консульські функції”. Побудуємо необхідні семантичні дерева.

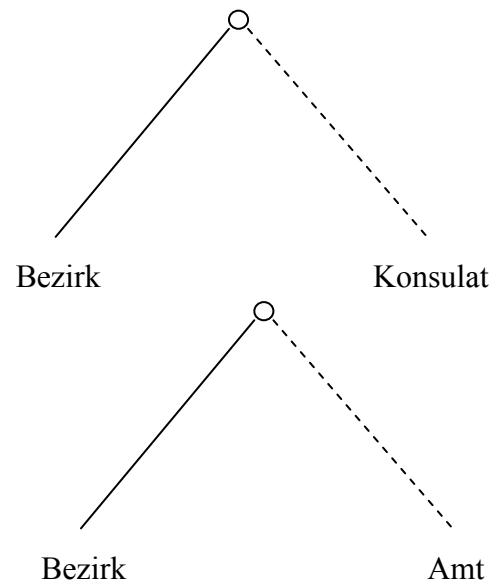

Рис. 2 Семантичні дерева термінів “Konsularbezirk” та “Amtsbezirk”

У першому терміні співпала з деревом лексичного значення одна вершина “консульство”, отже її точність

$$p = \frac{1}{21}$$

У другому терміні не співпала жодна вершина. Отже, тут $p=0$. Дещо складнішою виглядає ситуація з повнотою вмотивованості. У дереві лексичного значення вершина “консульство” присутня двічі. Отже, функціональне навантаження обох вершин однакове і дорівнює

$$N = \frac{1}{2^3} = \frac{1}{8}.$$

Разом
$$\frac{1}{8} + \frac{1}{8} = \frac{1}{4}$$

що й визначило повноту вмотивованості першого терміна. Зрозуміло, що повнота вмотивованості одиниці “Amtsbezirk” дорівнює $r=0$.

Ступінь вмотивованості для терміна “Konsularbezirk” складає

$$m = \frac{\frac{1}{2} + \frac{1}{4}}{2} = \frac{3}{8} = 0,37$$

Водночас ступінь вмотивованості для одиниці “Amtsbezirk” $m=0$. Стає очевидною правомірність рекомендації до вжитку саме терміна “Konsularbezirk”.

³ Kyiak T. R. Lingvisticheskiie aspekty terminovedeniia [Linguistic aspects of terminology], Textbook, Kyiv, 1989, 104 p. [in Russian].

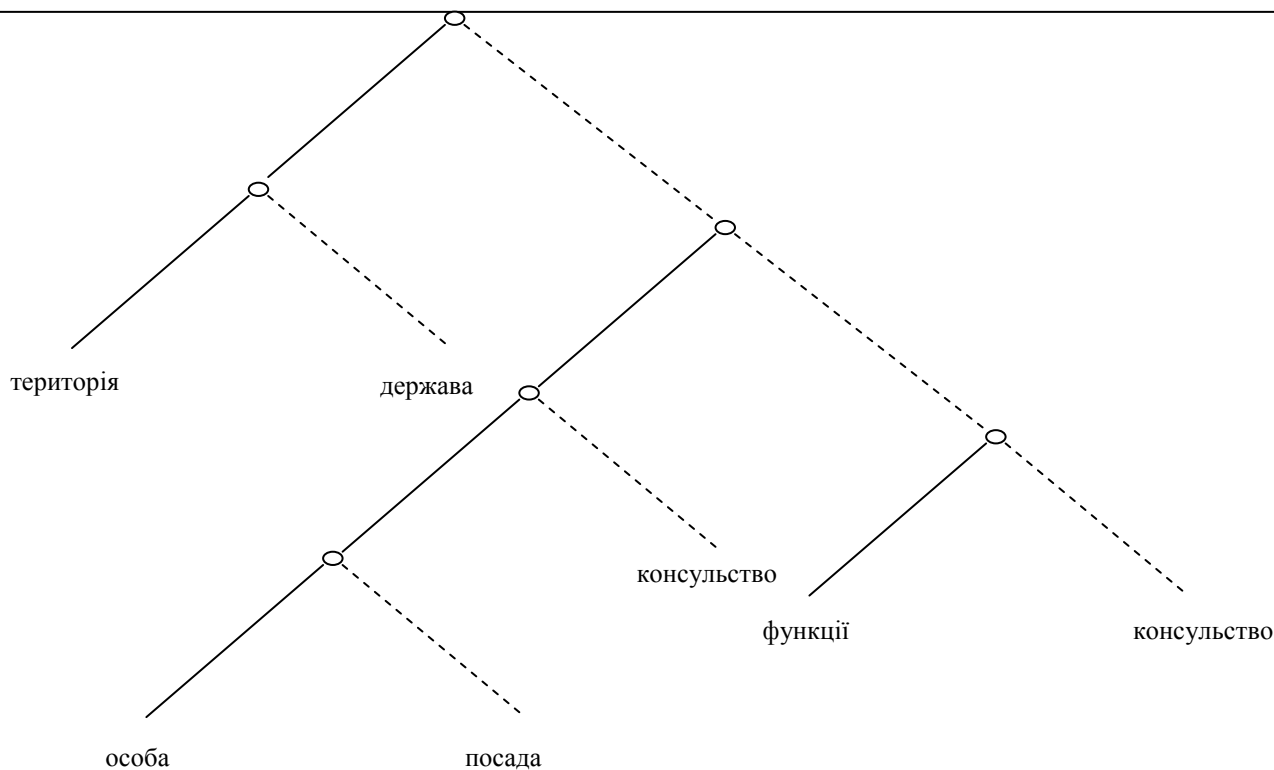

Рис. 3 Семантичні дерева внутрішньої форми лексичного значення німецьких термінів "Konsularbezirk", "Amtsbezirk"

Висновки. Згадана вище комплексна методика дозволила провести аналіз складу терміносистеми німецької фахової мови, виявити її лексичні та структурно-семантичні особливості, а також дослідити основні методи стандартизації та уніфікації досліджуваної субмови та провести критичний огляд теоретичного матеріалу, дослідити німецьку фахову мову дипломатії як середовище функціонування дипломатичної терміносистеми.

Kaminska O. Complex Methodology of the Research of Term Units of the German Terminology of Diplomacy. A distinguishing characteristic of modern linguistics is a lively interest of linguists in the industry-specific terminological systems, driven by the desire to become aware of the features of the nomination that occurs in various fields of human activity. The terminology reflects the ways of development of human cognition, so the emergence of highly specialized vocabulary is caused by integration processes that take place at the present stage of the science development. The study of specific purpose terminology helps to solve topical issues of lexicology, sociolinguistics and discourse study. Of the main focus is terminology (a functional subsystem of general literary language), which has its own peculiarities both in the terms of expression and in the terms of content. This feature explains the widespread use of not only linguistic but also logical, mathematical and other methods for the terminological studies. In addition, there are purely terminological research methods. The methodology for analyzing the German professional language of diplomacy and its terminology is determined by the subject of the study and the tasks that are required to achieve the goal of the study. The article examines each step separately and describes the methods that have been applied to solve the set tasks that. At each stage of the analysis of the German professional language of diplomacy, general scientific and purely linguistic methods of study have been applied. The structural-grammatical and lexical-semantic peculiarities of the term system determine both the necessity of using certain methods

of its research and the specifics of their use. The offered classifications of research methods, as well as a brief analysis of some of the most common methods in terminology allow clarifying both the content of methods and their scope, and the place of each of them in the system of methods.

Conclusions. The study of the German professional language of diplomacy at the present stage makes it possible to analyze the interaction between the common literary language and the professional language of diplomacy. Tracing diplomatic relations between countries, we find it important to understand the principles of functioning and the role of linguistic and lexical units, especially terminological ones.

Key words: professional speech, term system, term unit, general scientific method.

Олена Камінська – асистент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У науковому доробку автора – 19 надрукованих праць, 1 термінологічний словник у співавторстві. Коло наукових інтересів: термінологія, лексикографія, перекладознавство.

Olena Kaminska – Associate Professor of the Department of Modern Foreign Languages and Translation Studies of the Faculty of History, Political Science and International Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. In the scientific heritage of the author – 19 published works, 1 co-authored terminological dictionary. Research interests: Terminology, Lexicology, Translation Studies.

Received: 16.02.2020

Advance Access Published: March, 2020

© O. Kaminska, 2020